

..... **Werk in uitvoering**

Sommige activiteiten zijn niet te plannen. Wat kun je bijvoorbeeld doen als een ouder van een kind in je groep overlijdt? André Weijers beschrijft hoe je bij de verwerking hiervan in de groep gebruik kunt maken van metaforen en rituelen.

Kijk naar de sterren en luister naar de wind

Rouwverwerking bij kleuters

ANDRÉ WEIJERS

Het begint op een introductieavond op de ontwikkelingsgerichte school waar ik kleuterleerkracht ben. Het is stampvol in mijn klas, een gezellige drukte. Door enthousiast te vertellen over wat mij bezielt, krijg ik echter iedereen stil, zelfs Ingrid. Achteraf een hele kunst, want ze komt met een missie. Aan het eind van de avond houdt ze mij kordaat staande. "Mijn grootste wens is dat mijn zoontje hier op school komt; het liefst bij jou. Daar heb ik recht op. Zijn vader is pas overleden. Ik gun hem een veilig plekje." Ik luister met gemengde gevoelens. Mij zo aanspreken, zo dwingend, is niet het meest doeltreffend. Al weet zij dat natuurlijk niet. Ik beloof haar mijn best te doen. Haar zoon wordt geplaatst, alleen in een andere kleutergroep.

Het geluk is van korte duur

Het jaar erna komt haar dochtertje Louise bij mij in de klas. In eerste instantie verloopt het allemaal voorspoedig. Door haar open, enthousiaste en doelgerichte karakter maakt ze snel vriendinnetjes en vriendjes; ze is ook slim. Maar het geluk is van korte duur. Op een middag vertelt Ingrid dat zij net als haar overleden man een agressieve vorm van kanker heeft. Het proces kan wel eens sneller verlopen dan wij voor mogelijk houden.

Bevriende ouders maken samen een rooster om haar te ontlasten. De kinderen worden regelmatig gebracht en opgehaald, sommigen koken, anderen brengen Louise naar balletles en haar broertje naar de voetbal. Ingrid is er blij mee, al wordt het haar af en toe teveel. Ze staat voor grote beslissingen: "Wat als ik er straks niet meer ben? Hoe en bij wie laat ik de kinderen achter?" De tijd dringt. Ze gaat zienderogen achteruit. Uiteindelijk vraagt ze haar schoonzus en partner om de kinderen op te voeden als zij er niet meer is. Hoewel Louise eraan toe is om komend schooljaar naar groep 3 te gaan, vraagt ze of ze nog bij mij kan blijven. Ik sta helemaal achter haar keuze. Die zomer word ik gebeld op mijn vakantiebestemming. Ingrid is overleden en wordt binnen enkele dagen begraven naast haar man. Vanuit Spanje bel ik naar Louise en hoor een timide, lief stemmetje. "Lieve schat, wat ben ik verdrietig en jij klinkt zo zachtjes. Ik zou je het liefst even vasthouden, maar ik ben heel ver weg. Ik beloof je, om op de dag dat mama begraven wordt naar de kerk te gaan. Daar zal ik vier kaarsjes branden. Een voor papa, een voor mama, een voor je broertje en een voor jou. Als de school weer begint, wil ik heel graag een keertje samen met jou naar het graf, als jij dat ook wilt." Meer kan ik niet vertellen.

De dag dat Ingrid begraven wordt, heb ik het slecht. Alles lijkt zo ver weg, het is zo stil van binnen en ik kan niets anders bedenken dan heel lang alleen in de kathedraal te blijven, in de hoop dat dit verscheurde gevoel zal stoppen.

Het verhaal van Kleine Olifant

Op het einde van mijn vakantie reis ik met een vriendin per trein terug naar Nederland. We hebben het goed gehad. Ik houd erg van reizen, maar dit keer wil ik naar huis. Het voelt alsof ik iets gemist heb, wat ik zo graag zou willen inhalen. Dan geeft mijn vriendin me een paar velletjes papier: "Ik heb een verhaal geschreven voor Louise, voor jou en voor de kinderen uit de klas. Misschien kun je het gebruiken als het nieuwe schooljaar gaat beginnen."

Ik lees het en voel het kippenvel op mijn armen en het vocht achter mijn ogen. Het is een verhaal over Kleine Olifant, die zo gelukkig is bij haar mama, haar broertje en de tantes en ooms. Ze genieten van het spelen met zand, water en met elkaar. Haar broertje kan zo mooi trompetteren en hij durft van die stoere dingen te doen. Maar het geluk breekt als Mama Olifant aan Kleine Olifant vertelt dat ze binnenkort een heel lange reis gaat maken, net als Papa Olifant. De reis van nooit meer terug. Als Kleine Olifant dit hoort, is zij ontroostbaar. Ze wordt heel boos, schreeuwt: "Dat wil ik niet! Ik wil dat je bij ons blijft!" En later wordt ze heel verdrietig en stil.

Mama probeert Kleine Olifant gerust te stellen door te vertellen dat Dikke Tante AnnaBella voortaan voor haar en haar broertje zal zorgen. Kleine Olifant wordt er helemaal niet blij van en zegt: "Als ze maar niet denkt dat ze mijn mama kan worden, dat nooit!" Als Mama Olifant 's avonds met Kleine Olifant onder een heldere sterrenhemel zit, wijst ze haar op de vele lichtjes. "Kijk eens naar boven. Er zijn al zoveel sterren. Als ik straks mijn lange reis ga maken van nooit meer terug, kun jij mij altijd terugvinden. Ik zal bij je in de buurt blijven, als een sterretje. Op die manier kun je mij zien en ik jou. Of als je mijn stem wilt horen, luister dan naar de wind."

De onvermijdelijke dag komt dat Mama Olifant aan haar lange, lange reis van nooit meer terug begint. Kleine Olifant wordt samen met haar broertje liefdevol opgevangen door Dikke Tante AnnaBella. In het begin is dat heel erg wennen, het is zo vreemd, zo anders. Maar hoe ouder Kleine Olifant wordt hoe blijer ze ermee is. En als ze haar Mama mist, gaat ze – alleen of met haar broertje – naar buiten en kijkt ze naar de sterren en luistert ze naar de wind.

Het leven duurt een leven lang

De eerste schooldag na de zomervakantie breekt aan. Alle kinderen en ouders zoeken vrolijk een plekje in de kring; ook Louise stapt blij de klas binnen met haar tante in haar kielzog. Als ik weer alleen met de kinderen in de kring zit, vertel ik zonder introductie het verhaal van Kleine Olifant. Ze luisteren ademloos. Als ik klaar ben, gaat een van de oudste kleuters staan, kijkt me aan en zegt: "Ik weet heus wel over wie dit verhaaltje gaat, dit gaat over Louise!" Ik zeg niets en kijk Louise aan. Ze kijkt de klas rond en zegt: "Ik vind het mooi, heel mooi." Verder wordt er niet veel meer over gezegd. We gaan aan het werk, bouwen, knutselen, tekenen met krijt, spelen met zand en water, schilderen. Een paar kinderen gaan met mij een nieuwe hoek inrichten. "Kunnen we misschien ook een opvanghuis maken voor grote dieren, zoals olifanten," oppert een van hen. De eerste tijd spelen de kinderen veel met de grote dieren en in de bouwhoek worden er hokken voor ze gemaakt. Op een dag neemt een meisje een cd van 'Kinderen voor kinderen' mee. "Er staat zo'n mooi liedje op, het gaat over een moeder die is doodgegaan," zegt ze. Al snel wordt dit lied bijna dagelijks gezongen, soms met z'n allen, soms in een groepje. Vooral het refrein blijkt favoriet: "Wees niet bang, wees niet bang, het leven duurt een leven lang," galmt het dan door de klas. Als we na enkele weken goed op gang zijn gekomen, stap ik op Louise af. "Weet je nog dat ik je aan de telefoon had vanuit Spanje? Je mama was net dood gegaan en ik kon niet naar de begrafenis. Ik zei toen, dat ik een keertje met je naar het graf van je papa en mama wilde. Zullen we dat binnenkort gaan doen?" Louise kijkt me voorzichtig aan en zegt: "Daar heb ik niet zo'n zin in." Het is alsof de grond onder mij vandaan zakt. Ik dacht dat het goed ging tussen haar en mij en nu zegt ze dit. Kom ik te dichtbij? Vertrouwt

ze mij niet? Ik maskeer mijn schrik en vraag: "Vind je het wel goed als ik over een poosje een kopje thee kom drinken bij je thuis?" Haar gezicht klaart op, dat vindt ze gelukkig helemaal oké.

Samen naar het graf

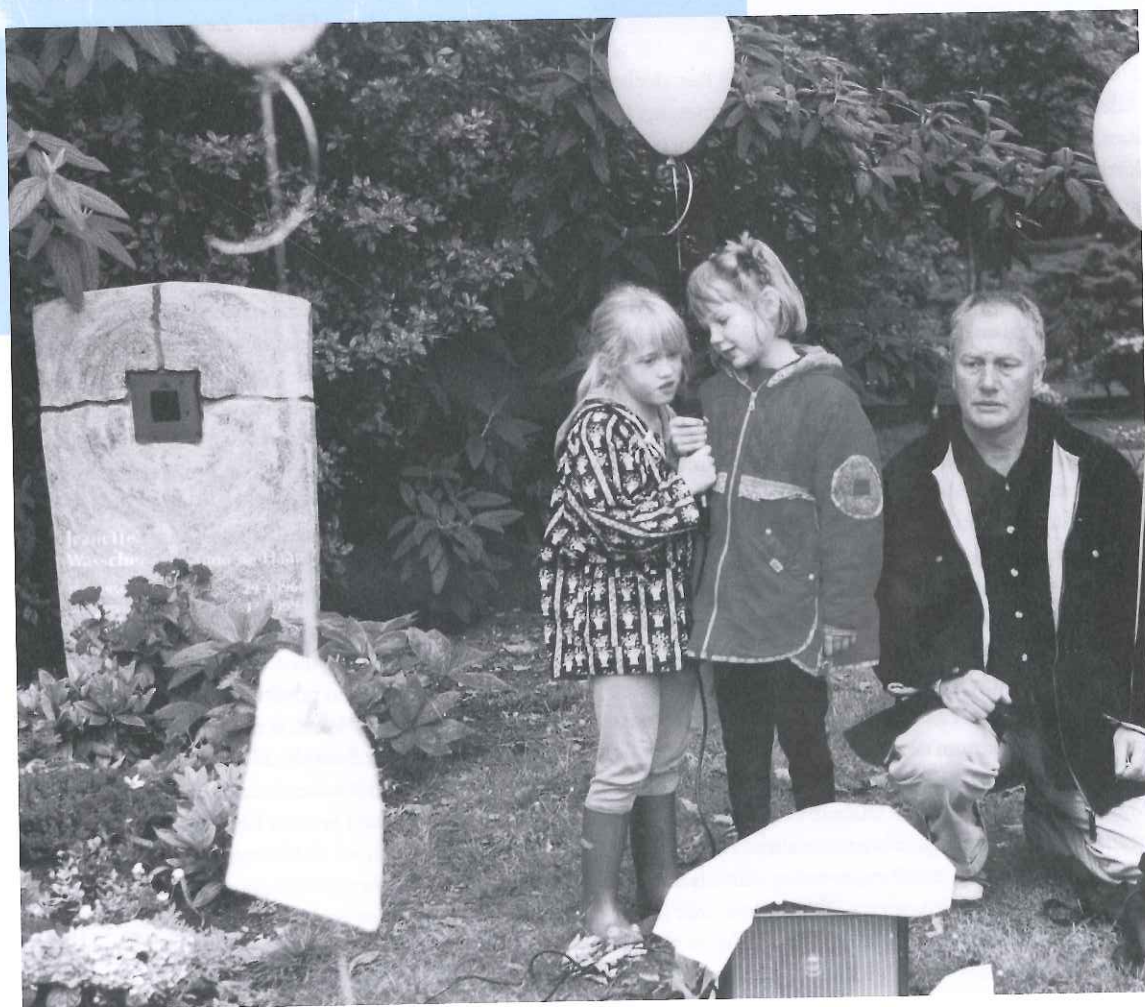
In de loop van dat schooljaar wordt alles weer gewoon. Kinderen nemen prentenboeken mee over olifanten, af en toe vraagt een kind me of ik het verhaal van Kleine Olifant wil voorlezen. Als Louise jarig is, krijgt ze van mij een bedeltje van een olifant en van een ander een beker met een olifant erop. Het liedje blijft regelmatig gezongen worden. Louise lijkt haar draai gevonden te hebben, zowel bij haar nieuwe 'thuis' als in deze groep.

Dan wordt het mei en weer zal een aantal kinderen, waaronder Louise, naar groep 3 gaan. Er ontstaat onrust als voortekenen voor een naderend vertrek. En dan gebeurt het. Totaal onverwachts, nota bene op het einde van de dag. De kinderen trekken hun schoenen en jassen aan om naar buiten te gaan, waar hun ouders wachten. Meestal lopen we met z'n allen als een rommelige kluwen naar buiten. Opeens voel ik een warme kinderhand in de mijne. Het is de hand van Louise. Ze kijkt mij aan en zegt: "Weet je nog, dat je met mij naar het graf van papa en mama wilde? Kunnen we er niet met de hele klas naartoe gaan?" Wederom realiseer ik mij bij deze vraag dat

een kinderziel onvoorwaardelijk betrouwbaar is. "Natuurlijk kan dat, morgen bespreken we het met de andere kinderen."

De volgende ochtend in de kring, vraag ik haar of ze de kinderen dezelfde vraag wil stellen, die ze mij gesteld heeft. Ze kijkt me aan en zegt: "Nee, dat kan ik niet." Nog geen paar seconden later zegt ze terwijl ze in rap tempo gaat staan en direct daarna weer gaat zitten: "O ja, ik wil iets vragen, willen jullie allemaal met mij mee naar het graf van mijn papa en mama?" Alsof de kring plotseling in een magisch veld verandert, staan alle kinderen tegelijk op en roepen: "Ja, dat willen we wel!" Op het gezicht van Louise verschijnt een brede glimlach.

"Dat is fijn, maar wat gaan we daar dan eigenlijk doen?" is mijn vraag. Ze heeft weinig tijd nodig. "Ik wil picknicken op het graf, dat doen we wel eens vaker, maar dan alleen met mijn familie. Nu mogen alle kinderen meedoen. En ik wil ook dat we allemaal een ballon meenemen, die laten we dan de lucht in vliegen met een kaartje erop voor papa en mama. Er is nog iets wat ik heel graag wil. André, kan die vriendin van jou misschien het verhaal van Kleine Olifant vertellen bij het graf van papa en mama? Dan kunnen we daarna met z'n allen het lied zingen over 'Het leven duurt een leven lang'. Als we hard zingen, horen ze het misschien wel." "Dat zijn wel een heleboel dingen tegelijk, kan dat allemaal wel en mogen

de papa's en de mama's van de andere kinderen dan ook mee?" is mijn reactie. Een beetje dom is het wel. Want vanaf het moment dat Louise haar hand in de mijne heeft gelegd, weet ik dat alles wat we nu nog zouden ondernemen, alleen maar kan uitlopen op een groot succes. Voor haar, voor mij, voor de kinderen uit de klas en zeker voor de ouders, omdat velen met mij nog geen werkelijk afscheid hebben genomen van Ingrid.

Alles klopt

Vrijdagochtend, de grote dag. De zon schijnt, de ballonnen zijn besteld, mijn vriendin is aanwezig, de picknickmanden staan klaar en er heerst een blijmoedige stemming bij de kinderen en de ouders als we in grote getale op weg gaan naar de tram. Ik heb de hand weten te leggen op een kleine draagbare versterker met een microfoon. Het lijkt me wel gepast dat als de kinderen zingen en mijn vriendin het verhaal vertelt, het zo luid en duidelijk gebeurt dat iedereen (inclusief de papa en mama van Louise) het kan horen.

In een grote stroom lopen we de begraafplaats op, halverwege staat een moeder met wel vijftig lichtblauwe ballonnen. Alle kinderen en ouders krijgen er eentje, dan lopen we naar het graf. Louise neemt als van nature de regie van mij over. Midden op het graf moet mijn vriendin gaan zitten en zij kruipt op haar schoot. Haar lieve tante en oom, die zo zorgzaam voor haar zijn, krijgen een ereplek. Alle kinderen en ouders staan in een grote halve cirkel om het graf als het verhaal begint. Doodstil is het, niemand geeft een kik. Zo nu en dan wat gesnotter van ontroering. Na het verhaal het lied, het schalt over de begraafplaats. Louise zingt samen met een

vriendinnetje door de microfoon, de anderen zingen op gepaste afstand mee. En dan de ballonnen, als een zucht verdwijnen ze tussen de bomen door de lucht in. Ze worden lang nagekeken, sommige kinderen roepen hun ballon na met de wens die op het kaartje geschreven is. "Vaarwel, met Louise gaat het goed, ze is mijn vriendinnetje, ze mist jullie wel, wees niet bang, wees niet bang, het leven duurt een leven lang!" Daarna de picknick. Met broodjes, worstjes, hagelslag, pindakaas en sap. Er zijn niet zoveel momenten in je leven dat je denkt dat alles klopt. Dit is zo'n moment, heden, verleden en toekomst, hier en aan de overkant, kinderen en volwassenen, alles valt samen op dat ene plekje op de begraafplaats. Daar waar je de sterren kunt zien en de wind kunt horen.

André Weijers was groepsleerkracht. Inmiddels is hij als nascholer en onderwijsontwikkelaar werkzaam bij De Activiteit, landelijk centrum voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs.

Rouwverwerking in de midden- en bovenbouw

Ook in de midden- en bovenbouw kun je bij rouwverwerking gebruik maken van metaforen en rituelen. In het boekje 'Hinkelen' van Joke

Goudswaard staan verschillende verhalen (waaronder ook 'Kleine Olifant') die je kunt lezen en bespreken met je groep. Een recensie van het boekje staat in deze Zone.